

DRNIŠ 1494-1994

RENATA VUJNOVIĆ
Etnografski muzej
Iza Lože 1
58000 Split

Obljetnica prvoga spomena Drniša u dokumentima (1494-1994), značajan je povod za obilježavanje i nastojanje da se od zaboravljenih, općepoznatih i novootkrivenih komponenti sačini izložba - pripovijest o Gradu i Zavičaju.

Prvotni poriv i misao vodilja bilo je prozboriti o ovdašnjemu muzeju jer od četiriju okupiranih (Vukovar, Ilok, Knin, Drniš) svi ostali muzeji (i zavičaji) dobili su barem neki oblik spomena: akcije doniranja umjetnina, izložbe, monografije ...

No, već na početku istraživanja okviri su se proširili a perspektiva produbila: u fokus su ulazili novi i novi likovi i pojave, bez kojih bi bilo nemoguće sagledati sve načine opstojanja ovoga kraja.

Iz perspektive kada sve to vidimo "kao na dlanu" (ali kroz dalekozor) i sa odmakom od gotovo tri godine - čini se poput uspomena iz djetinjstva: nismo sigurni sjećamo li se doista svojim pamćenjem, ili nam se prizori javljaju zbog fotografija, odnosno opetovanih prepričavanja i opisivanja starijih od nas. Sve je nekako zamagljeno, titravo poput odraza u vodi.

Danas, kada mnoga lijepa mjesta i drage ljude možemo vidjeti samo još na snimcima, žalimo za propuštenim prilikama i prisjećamo ih se sa nostalgijom. Nikada ih nismo posjetili, nismo se odazivali na pozive u goste - misleći kako vremena imamo napretek. Jučer još ...

Dim zgarišta, suze progonstva, neponešene fotografije - onemogućavaju provjeru je li sve bilo baš tako i stoga ćemo pamtiti samo ono što nosimo u srcu.

Mali grad u Hrvatskoj

Povijest uglavnom bilježi velika događanja, lomove i prekretnice. Tihi i postojani tijek života u svim njegovim oblicima pojavnosti, neprekidna strpljiva obnavljanja i napori da se održi dostojna razina, još je nedovoljno poznat izvan stručnih krugova proučavatelja. Svakodnevnica naših predaka (čak ne tako davnih) na marginama je zanimanja što se osobito vidi na primjeru manjih sredina.

Što je prostor između metropole (prijestolnice) i "gluhe" periferije; što ga čini značajnim?

U tim međuprostorima stapaju se, ponekad nedokučivim odabirom usvojeni, raznorodni elementi i uklapaju se u skladne mozaike kulture perifernih areala. Upravo odabir pojedinih komponenti iz rasprostranjenih obrazaca opće civilizacije i njihovo uklapanje u već postojeće lokalne okvire i kanone čini cjelinu koju osjećamo našom i svojom.

Brojni su mali gradovi u Hrvatskoj, koji su poput Drniša primali blagotvorne utjecaje iz europskih centara, usvajali ih, prilagođavali i širili dalje na ruralnu okolicu.

Svaki je takav gradić plod silnica koje su se stekle iz okolice i, ponekad vrlo dalekoga, centra.

Svako takovo stjecište, bilo da je zabilježeno kao "prometno čvorište" ili "industrijsko središte" bilo je značajno za razvoj okolice i doprinijelo je podizanju razine civiliziranosti.

Iako je tijekom socijalizma bilo teško povjerovati da su ti gradići nekada živjeli prema urbanim pravilima i postulatima, oni su svojevremeno doista bili nešto kao izlozi Europe u nas, podružnice preko kojih je civilizacija dopirala do najudaljenijih ogranaka, povezujući ih i oplemenjujući.

Struktura velikih državnih tvorevina omogućavala je, putem općih sustava službi (sud, pošta, željeznica, industrija) na tim širokim prostorima raspoređivanje činovnika, obrtnika i vojske (iz Češke i Slovačke, Austrije, Bavarske, Italije) k nama.

Najživlja su takova strujanja i najveći pomaci nabolje bili u XIX. st., kada se ustalio mir u ovome rubnom području, gdje je rat bio konstanta.

U ciklusu međusobnoga prožimanja svjetonazora, izmjenjuju se koncentracija i disperzija u svim smjerovima: stranci

koji doseljavaju uzimaju posluhu, radnike, naučnike, žene se našim življem, a domaći imućniji i kulturni sloj stanovništva putuje na ljetovanja i zimovanja (iz Vrlike u Egipat, npr.), tijekom operne sezone boravi se u Italiji, cipelice sa krštenja posrebruju se u Beču (Metković). Taj stalež isto tako u svojim kućama ima posluhu i dojilje, preko kojih se civilizacija širi na selo.

Izuzetno je velika važnost (gotovo posve neistražena) tih i takovih ljudi i sredina za oplemenjivanje *Lijepe naše*.

Ljudi školovani u najčuvenijim učilištima, koji govore mnoge jezike, koji profitabilno gospodare, uvijek su i svugdje u svijetu okosnica i pokretač, a kod nas su bili smišljeno marginalizirani a potom i zatrti. Danas smo društvo bez toga staleža ne računajući *nuoveau riche* rata i pretvorbe.

U doba mjerenja vrijednosti kvantitetom (što više tvornica i zaposlenih), nepoželjno je bilo iskazivati svoje građanske kulturne tradicije.

U nepune dvije (prijeratne) godine oporavka nacionalne samosvijesti, velike su socijalne grupe počele vraćati svoje pozicije: seljaštvo i građanstvo, potiskivano zbog favoriziranja (i hiperprodukcije) radništva. Obiteljski su i javni običaji i vrednote obnovljeni i poticani, lijepo se ponašanje i uglađenost opet cijeni.

Ovdje i sada

Pretrpana klaustrofobična konfekcijska hotelska soba kao dom; u zamjenu za kuću, vrt, životinje, cvijeće. Umjesto crkve konferencijska sala čiji prozori nisu ukrašeni šarenim staklima i gdje se ne osijeća "ono nešto" - nema ni zvonika koji postojano audio-vizualno ispraća i dočekuje putnike. Jelo je tek puka hrana, a njen miris i okus ne može dozvati u sjećanje neke bivše fešte.

Svi dani u tjednu danas su isti, TV program i orar restorana diktira raspored življenja, susjedi su razdvojeni smještajem u razne hotele, nema odlazaka na posao, cijeli mikrosvjetovi u naseobinama postoje i žive u krugu: žene, djeca, starci. Zajednički nazivnik prognaništva skupio je pod isti krov i za isti stol vrlo raznolike načine života, običaje, navike.

Svi su uskraćeni: netko u bezbrižnome djetinjstvu, netko u sigurnoj starosti, jedni su izgubili dragu osobu, drugi dio sebe - svi sadašnjost.

Kako dosegnuti razine oplemenjenosti kada stalno preživljavamo i obnavljamo najnužnije, tako da se tijekom jednog ljudskog vijeka dožive dva rata.

Prvenstveno je pokidan duhovno-socijalni sklop, kulturna mikroklima tisuća malih zajednica: svako je selo jedinstveno i neponovljivo tkivo stvarano višestoljetnim tkanjem tradicije.

Upravo je etnografska baština najteže obnoviva zbog prisilnih migracija stanovništva, koje se time raspršuje na male zajednice koje ne mogu održati svoju posebnost u novoj sredini.

***

Poteškoće tijekom prikupljanja i obrade podataka za tekstove nisu bile ništa manje ni kod vizualnoga predstavljanja ove teme.

Uz potrebu poštovanja pravila da ne postoji što nije zabilježeno, a pisanih je tragova za ovaj prostor malo, ipak smo imali u vidu i vjerojatne analogije, zajedničke širem području.

Rijetki konkretni dokazi posljedica su kontinuiteta tragičnih zbivanja (sve do najnovijih divljačkih, ponekad samosebisvrhovitih uništavanja). U idealnome, izložba bi trebala slikom (prizorom) i rječju pokazati čovjeka i prostor u vremenu.

Kako je svaki predmet ili podatak dragocjen, pomoću njega smo nastojali izvući iz mraka barem još poneku nadopunu koja ga otkriva što cjelovitije.

Ovako velika ograničenja u izvedbi bila su na neki način i poticaj našim domišljanjima.

Uz određenu dozu neophodne teatralizacije prikaza teme, dali smo presjek arheoloških nalaza svih razdoblja, etnografsku baštinu, kulturno-povijesni razvoj, suvremene umjetnike, te fotodokumentaciju novijih zbivanja - tijekom agresije i nakon nje. Valja napomenuti da i u normalnim uvjetima, bez rata i tzv. ružičastih zona (zapravo zona sumraka) ne bi bilo lako objediniti izložbom sve amplitude duše i života ovdašnjega

Čovjeka: od dandanas postojećega predhistorijskog magijskoga ophoda po selima s mrtvim vukom do obitelji s plemićkom titulom i grbom.

Nakon svakog rata sve je manje prežitaka iz prethodnoga razdoblja. Zato smo nastojali danas dostupne tragove opstojanja i duha ovoga područja sakupiti, pohraniti ih i sačuvati za buduća podrobnija istraživanja - sveobuhvatna i multidisciplinarna.

Nadamo se da je ova izložba i zbornik tekstova inicijativa koja će to potaknuti, jer je ovaj projekt zamišljen kao početak bez pretenzija da u prvoj akciji prikaže sve.

LITERATURA I IZVORI

- Arhiv, Etnografski muzej u Splitu
Dalmacija, u: *Austro-Ugarska monarhija*, Split, 1892
Ž. Čorak: *Krhotine*, Zagreb, 1991
L. Furčić: *Narodno stvaralaštvo šben. područja, 3, Šibenik*, 1988
Lj. Karaman: O djelovanju domaće sredine u umjetnosti hrvatskih krajeva, *Odabrana djela*, Split, 1986, str. 185-242
Š. Perčić: *Gospodarske prilike u Dalmaciji 1797-1848*, Split, 1993
R. Vujnović: *Terenski zapisi*, 1994, rukopis
K. Stošić: *Rijeka Krka*, Šibenik, 1927
*** *Sela šbenskog kotara*, Šibenik, 1941